

України з акредитації компетентності державної спеціалізованої експертної установи (або її окремого структурного підрозділу) в конкретній галузі діяльності з оцінки відповідності». Також необхідно доповнити ст. 14 «Суб'єкти судово-експертної діяльності» проекту Закону п'ятою частиною такого змісту: «Компетентність державних спеціалізованих установ (або їх окремих структурних підрозділів) підтверджується акредитацією в конкретній галузі діяльності з оцінки відповідності, що здійснюється в порядку, установленому законодавством України та підтверджується документом установленого зразка».

Список використаних джерел:

1. Про судову експертизу : закон України від 25.02.1994 № 4038–ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 № 28. Ст. 232.
2. Про Державну прикордонну службу України : закон України від 03.04.2003 № 661–ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003 № 27. Ст. 208.
3. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : указ Президента України від 06.04.2011 № 383/2011. *Офіційний вісник України*. 2011 № 29. С. 32.
4. Про затвердження Положення про Головний експертно-криміналістичний центр Державної прикордонної служби України : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 11.08.2010 № 617. *Офіційний вісник України*. 2010 № 68. С. 134.
5. Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України : постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 533. *Офіційний вісник України*. 2014 № 85. С. 19.
6. Проект Закону про судово-експертну діяльність в Україні. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469 (дата звернення: 26.02.2019).

УДК: 343.98: 549.091

Шинкаренко І. Р., канд. юрид. наук, проф., провідний науковий співробітник Харківського НДІСЕ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5524-2259>,
e-mail: sir2009@ukr.net
Оболенцева-Красивська О. С., ст. наук. співробітник Харківського НДІСЕ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4306-3725>

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ ГЕМОЛОГІЧНОЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Видобуток, виробництво, використання та операції з діамантами, дорогоцінним, напівдорогоцінним, декоративним камінням та їх аналогами відрізняється підвищеною криміногенністю. Останнім часом має місце значне збільшення кількості кримінальних проваджень за фактами викрадення, збуту контрафактних виробів із дорогоцінного каміння, ювелірних виробів із вставками з дорогоцінного каміння та пошкодження виробів із декоративного каміння (меморіальні об'єкти), контрабанди та конфіскації дорогоцінного каміння органогенного походження (наприклад, бурштину) тощо [1].

Одним із видів посягання на фінансові інтереси держави є незаконні видобуток, виробництво та обіг каміння органогенного утворення, дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння [2].

Найбільш поширеним видом злочинів у цій сфері на сьогодні є незаконний видобуток бурштину. У той же час не зважаючи на те, що з 2016 по 2018 роки було зареєстровано понад 65 кримінальних проваджень, лише 14 дійшли до суду, а засудили всього 18 осіб [3]. Такий стан ефективності проваджень свідчить про недоліки у методичному забезпеченні розслідування означених злочинів та не використання всього арсеналу слідчих (розшукових) заходів та застосування спеціальних знань.

Крім того, сьогодні на ринку ювелірних виробів найбільшу частку займають злочини пов'язані із заміною природного каміння на штучне (синтетичне) та підроблення продукту, а саме:

- реалізація під видом природного дорогоцінного каміння, штучного (синтетичного) дорогоцінного каміння, що має хімічний склад, фізичні властивості та структуру натурального [4];
- заміна природного каміння на реконструйоване (штучні продукти, які виготовляють шляхом сплавлення, спікання або спресовування з дрібних уламків або порошку природного каміння);
- запровадження в обіг під видом природного дорогоцінного каміння, облагородженого каміння: термічна обробка – янтар, аквамарин, сапфір, рубін, цитрин,

аметист, турмалін; радіаційна обробка – жовтий сапфір, топаз, турмалін, кунцит; лікування тріщин – смарагд, рубін; промаслювання – смарагд, жадеїт, лазурит; нанесення забарвлюючого покриття – сапфір; обезбарвлення і фарбування – агат, онікс, корал; лазерне свердління – діамант [5];

— використання штучних продуктів, які імітують зовнішній вигляд дорогоцінного, напівдорогоцінного, декоративного каміння, але не мають його хімічного складу, фізичних властивостей та його структури [6].

Значний вплив на криміногенну ситуацію у сфері обігу коштовного каміння мають злочини, пов'язані з контрабандою дорогоцінного каміння. Так, митною службою України було перекрито канал постачання дорогоцінного каміння. За попередньою експертною оцінкою вилучено: діамантів – 2 057 штук – вагою 43,8 карат; топази, рубіни, опали, сапфіри та інше каміння в кількості – 37 штук, масою – 135,72 карат.

Правові основи і принципи забезпечення фінансових інтересів держави у цій сфері регулюються Законом України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними». Особи та суб'єкти господарювання, винні в порушенні порядку видобутку, виробництва, використання і реалізації діамантів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх аналогів, несуть цивільно-правову, адміністративну і кримінальну відповідальність відповідно до чинного законодавства України [7–12].

За вказаними фактами органи досудового розслідування та суд до недавнього часу призначали судово-товарознавчу експертизу, на вирішення якої ставилися питання щодо визначення якісних характеристик наданого на дослідження каміння, його походження (родовища, країни), способу оброблення, вартості каміння, товарних характеристик, відповідності якості виробу з каміння вимогам стандартів і технічним умовам, віднесення до груп коштовних, напівкоштовних і оброблених, визначення складу і технології виробництва їх синтетичних аналогів та імітацій, встановлення наявності слідів коштовних каменів на об'єктах-носіях, придатності використання каменів у ювелірних виробах, а також джерела походження (родовища) каменів тощо [13–18]. Весь комплекс завдань щодо виявлення імітації та підробки дорогоцінного каміння не вирішувався у межах товарознавчої експертизи. Означене стало підґрунтям запровадження «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» нового класу судових експертиз – гемологічна експертиза. Запровадження за ініціативою Харківського НДІСЕ гемологічної експертизи започатковує появу новітніх видів експертних спеціальностей: дослідження дорогоцінного каміння; дослідження діамантів; дослідження дорогоцінного каміння органогенного походження; дослідження напівдорогоцінного каміння; дослідження декоративного каміння [19].

У «Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» вказується, що основними завданнями судової експертизи дорогоцінного каміння є визначення: класифікаційних характеристик каміння; якісних характеристик каміння; походження каміння; країни походження для бурштину; родовища декоративного каміння; відповідність маркування каміння його дійсним товарним характеристикам; відповідність маркування та пакування виробів з каміння нормативно-технічній документації; відповідність якості виробів з каміння стандартам, технічним умовам [20].

Відповідно до означених питань у вказаних рекомендаціях визначені питання, що підлягають вирішенню під час проведення гемологічної судової експертизи. Питання базуються на системі класифікації каміння в залежності від їх оцінювання. Низка вчених вважає, що потрібно відійти від акценту на диференціюванні каменів за ціннісною вартістю та концентруватися просто на їх істотному значенні серед кам'яних матеріалів. Ми підтримуємо таку думку: доречним буде термін «коштовне каміння», як це наведено у вимогах Всесвітньої конфедерації з дорогоцінного каміння, виробів зі срібла, алмазів та перлів (CIBJO), яка викладена в «Синій книзі» («Blue Book») [21, с. 17, 18].

Необхідно скоректувати законодавчу та відомчу нормативну базу щодо видобутку, використання коштовного каміння та проведення судових гемологічних експертиз у межах кримінального, цивільного, господарського та адміністративного судочинства.

Враховуючі визначені види правопорушень у сфері обігу коштовних каміннів, треба погодитися з класифікацією штучних продуктів у сфері обігу каменів (термін «штучний» стосується продуктів, повністю або частково зроблених людиною): синтетичні камені; складені камені; камені-імітації; реконструйовані камені; імітації [21, с. 15–19].

Вважаємо за доцільне також доповнити Науково-методичні рекомендації переліком питань, що вирішуються під час проведення судової гемологічної експертизи за фактами виявлення імітації та підробки, а також контрабанди дорогоцінного каміння.

З означеного пункт 11.3 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень слід викласти у такій редакції:

«11.3. Орієнтовний перелік питань, що вирішуються:

Чи є каміння, зразки якого надано для дослідження, дорогоцінним (коштовним), декоративним, природним, синтетичним, імітацією?

Якщо каміння є синтетичним, то як саме воно отримано, кристалізовані або перекристалізовані продукти, повністю або частково вироблені людиною різними методами?

Якщо каміння є складеним, то яким методом воно отримано, з якої кількості та яких частин вони складаються?

Якщо каміння є імітацією, то яких природних чи синтетичних каменів?

Якщо каміння є реконструйованим, то яким методом воно отримано: шляхом з'єднання, плавлення або пресування природних матеріалів в одне ціле?

Якщо каміння є імітацією органічних речовин, то який вид вони імітують?

Якщо каміння є природним, то які його якісні характеристики (група геометричних параметрів, група чистоти та група кольору)?

До якого виду коштовного каміння належить зразок і з якої країни та родовища він походить?

Чи піддавалися надані зразки облагородженню?

Яка орієнтована вартість каміння, наданого для дослідження?

Чи мають надані зразки каменів спільне джерело походження?

Чи становили раніше єдине ціле (в тому числі – один комплект) частини ювелірного виробу?

Чи відповідають маркувальні данні дійсним товарним характеристикам каміння?».

Крім означеного, формуванню сучасної моделі гемологічної судової експертизи сприятиме формування методик її проведення на основі теоретико-прикладних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Абсолямов Р. Г. Противодействие незаконному обороту драгоценных металлов, природных драгоценных камней и жемчуга : Уголовно-правовой и криминологический аспект : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2007. 25 с.

2. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : закон України від 18.11.1997 № 637/97–ВР. URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення: 26.02.2019).

3. «Бурштинові справи» на Волині. URL: <https://hromadske.volyn.ua/devyat-vyrokov-za-dva-roky-yak-pravoohorontsi-rozsliduyut-urshtynovi-spravy-na-volyni/> (дата звернення: 26.02.2019).

4. Експерти Харківського НДІСЕ встановлюють справжність дорогоцінного каміння. URL: <https://www.facebook.com/InstitutBokariusa/posts/> (дата звернення: 26.02.2019).

5. Гемологічна (мінералогічна) експертиза культурних цінностей. Инконсалтинг. URL : <https://inconsulting.com.ua/uk/gemologchna-ekspertiza.html> (дата звернення: 26.02.2019).

6. Проблемні камені. Як розпізнати фальшивку. Камни. URL : <https://kamnu.com.ua/index.php/faktkamni/1214-pidrobleri-kameni-yak-rozpiznati-falshivku.html> (дата звернення: 26.02.2019).

7. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : закон України від 01.06.2000 № 1775–ІІІ-ВР. URL: <http://rada.gov.ua/> (дата звернення: 26.02.2019).

8. Інструкція про порядок одержання, використання, обліку та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, затверджена : наказ Міністерства фінансів України від 06.04.1998 № 84. URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення: 26.02.2019).

9. Про затвердження Правил роздрібної торгівлі ювелірними та іншими виробами з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння : постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1999 № 460. URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення: 26.02.2019).

9. Про затвердження Переліку товарів із зазначенням їх кодів згідно з УКТЗЕД, на які Міністерством фінансів України видаються документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів : наказ Міністерства фінансів України від 26.03.2007 № 402. URL: <http://rada.gov.ua>.

11. Про Митний тариф України : закон України від 05.04.2001 № 2371–ІІІ. URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення: 26.02.2019).
12. Про затвердження Порядку вивезення за межі України державних нагород з дорогоцінних металів та/або дорогоцінного каміння : постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2001 № 677]. URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення: 26.02.2019).
13. Смарагди, рубіни, сапфіри сині та олександрити : ТУ У 36.2–21587162.002: 2009. [Чинні від 2010–05–17]. К. : ДГЦУ. 31 с.
14. Баранов П. М. Геммологія. Д. : Металл, 2002. 208 с.
15. Як оцінювати коштовності з дорогоцінних каменів і металів за ред. В. І. Павлишина Київ : Алма, 2002. 272 с.
16. Пагель-Тайсен Верена. Все об оценке алмазов : практич. пособ. Изд. 9-е, перер. и доп. / Пер. с англ. Издатель Т. В. Калужная. Донецк – Днепропетровск : ФРТ-ПРЕСС, 2008. 324 с.
17. Діаманти. ТУ У 36.2–21587162.001: 2002. [Чинні від 2002–05–27]. К. : ДГЦУ. 28 ар.
18. Товарознавство та експертна оцінка декоративного каміння : навч. посіб. / За заг. ред. Захарченка П. В. Київ : КНУБА, ДГЦУ, «Центр учбової літератури», 2017. 300 с.
19. Додаток 6 до Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів : наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5, зі змінами від 10 січня 2019 № 82/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15> (дата звернення: 26.02.2019).
20. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5, у редакції наказу Міністерства юстиції України України від 10.01.2019 № 83/5. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33060.html (дата звернення: 26.02.2019).
12. Гелета О. Л., Горобчишин О. В., Кічняєв А. М., Сурова В. М., Нестеровський В. А., Вижва С. А. Основні підходи щодо запровадження класифікації коштовного і декоративного каміння, гармонізованої відповідно до світового досвіду. *Коштовне та декоративне каміння*. № 4. 2017. С. 15–19.

УДК 343.132

*Литвинов В. В., канд. юрид. наук, доцент Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1216-5323>,
e-mail: valcom.77@ukr.net*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Нещодавно до КПК України були внесені зміни відповідно до Закону України № 2147–VIII від 03.10.2017 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Зазначеним законом було визначено, що експертиза на стадії досудового розслідування проводиться лише за рішенням слідчого судді, яке виноситься за наслідками розгляду клопотання сторони кримінального провадження. Таким чином, експертиза на стадії досудового розслідування проводиться шляхом здійснення судового контролю. Враховуючи такі зміни, буде доречно провести короткий аналіз такої новели, врахувавши значення судового контролю на стадії досудового розслідування. Цей аналіз є актуальним, оскільки проведення експертизи за умов здійснення судового контролю відбирає у слідчого певний час. Адже слідчому необхідно скласти клопотання, звернутися до слідчого судді та чекати до п'яти днів. Це в свою чергу негативно впливає на завдання кримінального провадження щодо його швидкого розслідування.

Досудове розслідування згідно з чинним КПК України здійснюється з урахуванням вимог засади змагальності, яка проявляється у вигляді судового контролю. Судовий контроль здійснюється слідчим суддею, який відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України є суддею суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Судовий контроль на стадії досудового розслідування здійснюється тоді, коли виникає питання щодо обмеження конституційних прав і свобод людини. Саме діяльність по дотриманню таких прав і свобод людини у кримінальному провадженні у науковій літературі визначається головним призначенням слідчого судді у кримінальному процесі [1, с. 518].

Досліджуючи роль слідчого судді на стадії досудового розслідування науковцями були виділені ознаки судового контролю. На думку В. В. Назарова та Р. І. Тракало, такими ознаками є: 1) порядок здійснення судового контролю регламентується кримінальним процесуальним законодавством України; 2) судовий контроль здійснюється слідчим суддею; 3) ініціатива щодо